

DOI: 10.55666/folklor.1316939

MARDİN SAHASI DEMONİK VARLIK ANLATILARI*

Şakire BALIKÇI**

Öz

Çalışma, Mardin sahasının “demonik varlıklarının” saha çalışması yöntemiyle elde edilmesi ve ağırlıklı olarak “memorat”lar üzerinden değerlendirilmesine dayanmaktadır. Sahada en çok görülen *demonolojik varlık* “cinler”dir. Cinlerden ise en etkili olanının “dişi” cinler olduğu gözlemlenmiştir. Mardin sahası demonolojisi; cinler üzerinde yoğunlaşır ve şeytanı ikinci plana atar. Şeytanla ilgili anlatı ve inanışlar çok sınırlıdır. Cinlerin, inanç ve anlatı noktasındaki hâkimiyeti dikkat çekicidir ve bölgeye has alt başlıkları barındırması bakımından da önemlidir. Şeytanın betim ve temsiline dayanan “diaboloji”nin bölgede sınırlı olması, sahanın daha çok “demonik” kökenden beslenmesiyle açıklanabilir. “Demonoloji” ve “diaboloji” kavramlarına da açıklık getiren çalışmada “demonlar” daha çok “iyi” ve “kötü” karakterli olmalarına bakılmaksızın tanrılarla insanlar arasında bir köprü vazifesi gören veya dünya ve âhiretten bağımsız bir boyutta varlık gösteren varlıklar olarak halk zihninde karşılık bulmaktadır. Çalışmada önemi haiz bir diğer nokta ise sahanın “definecilik” ve “defineleri koruyan ruhlar” bağlamında güçlü bir anlatı geleneğine sahip olmasıdır. Çalışmanın sınırları göz önüne alındığında bütün define hikâyelerine yer verilmemiş olsa dahi sahanın bu bağlamda güçlü bir anlatı/memorat geleneğine sahip olduğu söylenebilir. Cinler başlığına ek olarak “fal” ve “falcılık” “cinler” ile ilgi kurularak gerçekleştirilen yarı rütüel, yarı sosyal aktivite konumundadır. Bu bilgilere ek olarak “aile”lerin lakaplarını alışı hikâyeleri “atalar kültürü” merkezli menkıbelere dayanır. Bazı aile büyüklerinin mucizevi hikâyelerinin olması ve bu kişilerin aileleri ve çevrelerinin refahı ve mutluluğu için koruyucu birer ruh pozisyonunda olmaları “mitik” devire ait “atalar kültürü” ile yakın tarihin anlatı dokusunu birleştirir niteliktedir. Demonoloji dendiği vakit “hayvan sembolizmini” konudan bağımsız düşünmemek gerekmektedir. Bu açıdan da sahadan elde edilen verilere bakıldığında başta “kedi” olmak üzere köpek, ayı ve kuşlar “demonolojik” varlıklarla ilişkilendirilmiştir. Gündelik hayatta çokça sevilen ve hadislerden anlaşıldığı üzere peygamber sevgisine nail olan kediler, cinlerle ilişkilendirilmiş; serçe kuşu, ölmüş küçük çocukların ruhlarını sembolize etmiş ve köpek de “cin”leri görüp hissedebilen birer uyarıcı olarak düşünülmüştür. Sonuç olarak Mardin demonolojisini “cinler”, “ata/evliya ruhları” ve “hayvan sembolizmi” bağlamında düşünmek yanlış olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, demonoloji, cin, Pirabok, Evliya/Ata ruhları

THE DEMONOLOGICAL NARRATIVES OF THE MARDIN REGION

Abstract

This study involves an evaluation of the demonic entities in the Mardin region obtained through field research method, primarily focusing on “memorates”. The most commonly encountered demonic entity in the field is “jinns”. Among the jinns, female jinns have been observed to be the most influential. Demonology of Mardin region focuses on jinns and relegates Satan to a secondary position. Narratives and beliefs regarding Satan are limited, while the dominance of jinns in terms of belief and narrative is noteworthy and significant due to the region’s distinctive subtopics. The limited presence of “diabolism” based on the depiction and representation of Satan in the region can be explained by the region drawing more heavily from “demonic” origins. In this study, which clarifies the concepts of “demonology” and “diabolism”, demons are understood in the popular imagination as beings that serve as a bridge between gods and humans or exist in a dimension independent of the earthly and afterlife realms, regardless of their “good” or “evil” nature. Another important aspect emphasized in the study is that the region has strong narrative

* Çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Çalışma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 14.10.2022 tarihli ve 2022/11-19 sayılı kararı ile etik kurul onayı almıştır.

** Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı ABD Öğretim Üyesi. ORCID: 0000-0002-2007-2437.

tradition of the region in the context of “treasure hunting” and “spirit guarding treasures”. Although not all treasure stories are included within the scope of the study, it can be said that the region has a strong narrative/memorate tradition in this context. In addition to the section on jinns, the activities of “fortune-telling” and “fortune-tellers” are semi-ritualistic and semi-socialactivity, established in connection with “jinns”. Furthermore, the stories about the nicknames of “families” are based on folks tales centred around “ancestral cult”. The miraculous stories of some elders and their protective spirit positions for the well-being and happiness of their families and surroundings combine the narrative fabric of the recent historical period with the ancestral cult belonging to the “mythical” era. When referring to demonology, it is imperative to consider “animal symbolism” as an integral aspect of the subject matter, rather than treating it as an independent entity. In this regard, when the data obtained from the fieldis observed, dogs and birds, especially cats, are associated with “demonologic” entities. Interestingly, cats, which are widely beloved in everyday life and, as understood from the hadiths, have received the love of the Prophet, are associated with jinns; sparrows symbolise the souls of deceased children, and dogs are considered as a warner that can perceive and sense jinns. In conclusion, it would not be incorrect to consider the demonology of Mardin within the framework of “jinns”, “ancestral/saint spirits”, and “animal symbolism”.

Keywords: Mardin, demonology, jinn, Pirabok, ancestral/saint spirits.

Giriş

Çalışmanın amacı, Türkiye sahasında, halk bilimi bağlamında yeterince üzerinde durulmayan, çalışılsa dahi “memorat” ve “menkıbeler” ekseninde düşünülen “demonoloji” konusunu Mardin sahası bağlamında ele almak ve sahanın demonolojik varlıklarını ortaya koymaktır. Ek olarak, sahadan elde edilen derleme metinlerinin örnek metinler şeklinde literatüre katkı sağlaması çalışmanın bir diğer amacıdır.

Araştırmanın kapsamı Mardin Artuklu ve Mardin’in yakın ilçeleri olan Kızıltepe, Nusaybin, Midyat ve Savur’un demonolojik örneklerini kapsamaktadır. Çalışma; demonoloji literatürünün taranmasına ek olarak “yönlendirilmiş görüşme yöntemi”ne (Ekici, 2011: 72) dayanmaktadır. Yazılı literatürün yanı sıra derlemecinin zaman içerisinde yönettiği yayımlanmamış bitirme tezi ve ödev sunumlarından elde edilen bilgiler de çalışmanın örneklemeleri arasında yer almaktadır.

Demonoloji konusunun literatürel karşılığına bakıldığında; Fuzuli Bayat dışı demonolojik varlıkları “mitolojik ana” ekseninde ele alır ve demonolojik kadın varlığının “Orta Asya’da özellikle Özbekler’de *Jelmauz-Kempir* veya *Jelmaguz-Kempir* adıyla bilindiğini” ve “*Yalmauz veya Jelmauz*’un “Orta Asya Türk masallarında ve efsanelerinde görülen dişi yer-su ruhları” konumunda olduğunu vurgular. Kelimenin “bugün Türkçe’de hâla yaşadığını ve yel: rüzgâr ve ikincil anlamda ise ‘cin’ ve kötü ruh anlamlarında” kullanıldığının altını çizmektedir (Bayat, 2012: 318-319). Bu bağlamda “*Jelmauz*”; “*yelloz*” kelimesi ile etimolojik bağa sahip olabilir. Ahmet Vefik Paşa (1876)’nın “Lehce-i Osmâni” sinde yer alan ilk tanımına göre yelloz: “fenalığa mail karı, rüzgâra uçan çapkın karı.” (Toparlı, 2000: 421) şeklinde geçmektedir ve halk arasında özellikle kadınların birbiriyle yaptıkları kavgalarda hala kullanılmaktadır. Bayat, demonolojik varlıkları aynı zamanda “*umay*”, “*al karısı*”, “*sarı kız*” ve “*hastalık taşıyıcılar*” (2012: 321-341) ekseninde değerlendirmiştir. Ona göre mitolojik inanç zamanla zayıflamış ve demonolojik varlıklar masal ve efsanenin alanına dâhil olmuştur (2010: 321). Benzer şekilde G. A. Glimov ve D. İ. Edelman *albastı* sözünün kökünü Kadim Mezopotamya’daki “*almastı*” yani “kötü tanrıça”ya dayandırmaktadırlar. (Glimov Edemal’dan aktaran Hisametdinova ve Şaripova, 2014: 35). İnan, ise bu fikre katılmaz ve tarih öncesi devirde “*Al ruhu*” nun “mitik devirde bir şerir ruhtansa ateş kültüründen doğan bir hami konumunda olduğunu belirtir” fakat günümüzde “*albastı*” ve “*sarı albastı*”ların Türk dünyasının genelinde kötü ve karanlık bir ruh olduğunu da ifade eder (1998: 263).

Mitik dünyadan masal ve efsanelere aktarılan “demonlar” bu bağlamda İrfan Polat tarafından detaylı şekilde ele alınmıştır. Türk masal ve efsanelerdeki demonolojik varlıkların kataloğunu çıkararak ve “*korku*”, “*demon*”, “*demonoloji*” ve “*diaboloji*” kavramlarına açıklık getiren Polat: *demon* kelimesine “*daemon*, *Oxford Latince Sözlüğü*’nde ‘olağanüstü bir varlık ya da ruh; insanlar ve tanrılar arasındaki aracı ruh’” şeklinde açıklık getirmiş ve kelimenin eski Yunanca’dan geldiğinin altını çizmiştir (Polat, 2020: 37).

Polat’ın, Türk masallarındaki olağanüstü varlıklar başlığının önemli bir bölümünü “al karısı”na (2020: 194) ayırması tesadüf değildir. Bu durum, “*alkarısı*”nın mitolojik devirden günümüze halk tarafından en çok korkulan dişi *demon* olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma sahasında da dikkat çekici demonlarından “*cinler*”, “*bizden iyiler*”, “*Çarşamba karısı*”, “*pirabok*”, “*şahmaran*”, “*şeytan*” (Polat, 2020: 193-304) Türk masal ve efsanelerinin yaygın motiflerindedir.

Sarpkaya; Anadolu sahası *demonolojisi*’ni “masal ve efsane motifleri” üzerinden değerlendirmiştir ve söz konusu motifler bağlamında akla gelebilecek ilk grubun “*cinler*” ve “*şeytan*” olduğunu işaret etmiştir. Ona göre mitolojilerde bu varlıkların *kozmos* yaratılmadan önce *kaos* döneminde var oldukları düşüncesinden hareketle mezkûr varlıklar *kaos* a ait kavramlar olarak zihinlerde yer etmiş ve yaşadıkları/buldukları yer ise “*yer altı*” ve “*karanlık taraf*” olarak düşünülmüştür (Sarpkaya, 2014: 2). Kimi kaynaklarda da “*demonoloji*” doğrudan “*şeytan bilimi*” olarak geçmektedir (Hisametdinova ve Şaripova 2014). Bahsi geçen şeytan bilimine dâhil edilen 20 varlığı değerlendiren Hisametdinova ve Şaripova konuyu 3 ana başlık altında değerlendirmiştir:

- “insana düşman olan şeytanın isimleri”
- “insana hamilik eden şeytanın isimleri”

- “İnsanın mahrem ilişkilere girebileceği ruhların isimleri...” Yazarlar Başkurt masal ve destanlarında en çok *acdaha*, *acdaha yılan* (Hisametdinova ve Şaripova, 2014: 34) ifadelerinin yer aldığı eklemiştir.

Hisametdinova ve Şaripova'nın “demonoloji” terimine bağlı olarak ele aldıkları “şeytan bilimi” bazı kaynaklarda “diaboloji”nin sınırları içerisine dâhil edilmektedir. “*Diaboloji*” ve “*demonoloji*” ilgili araştırmacılar tarafından kavramsal olarak farklı düşünülmüştür. Örneğin Yüzgüller: “Şeytan ontolojisi üzerine kapsamlı bir literatür ortaya koyan dinbilimcilerin metinlerinde Şeytan ve demonların biçim değiştirebildikleri konusuna değinilmiştir” (2020: 177) ifadelerini kullanarak “şeytan” ve “demon” kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Hünkar Durmuş, doktora tezinin ön sözünde batıdaki demonoloji-diaboloji kürsülerine atıfta bulunduğu kısımda iki kavramı birlikte ele almıştır (Durmuş, 2022). Beydili'nin “Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğü”nün “demonoloji” başlığında Anadolu'da bilinen bir demonu tanımlarken: “Anadolu'nun güneyindeki Türkmenlerin görüşlerinde, insan kılıklı olduğuna inanılan, ‘Birobiro’ adındaki korkunç şeytani motif” (Beydili, 2004: 162-163) ifadelerini kullanması şeytan/şeytani; diaboloji/demonoloji denkliğini ortaya koyarak iki kavramı birlikte ele almıştır. Russel, diaboloji'yi “şeytanlık kuramı” (2000) olarak açıklar. Bize göre, “diaboloji” şeytan ve şeytanın betimlerini ve insanlarla kurduğu ilişki ve bağı açıklayan bilim dalı olarak tanımlamak mümkün iken; “demonolojiyi” ise Bayat ve Beydili'nin altını çizdikleri üzere kaos'tan kozmosa varlıklarını taşıyan, kaos'tan doğdukları için de belli bir şekilleri olmayan (Beydili, 2004: 162-166; Bayat, 2012: 318-341;) ve şekil değiştirebilen varlıkları inceleyen bilim dalı olarak tanımlamak mümkündür.

Özkul Çobanoğlu; halk inaçlarının memoratlaşma süreçlerine ışık tutan çalışmasında Anadolu sahasında en fazla yer alan demonolojik varlıkları “Türk Kültüründeki Memoratların Tematik Tasnif Denemesi” başlığıyla ele almıştır. Araştırmacı; bu başlıkta demonları: “al karısı”, “ağırlık basması-karabasan”, “congoloz”, “erkebit”, “hırtık”, “çıtık kuşu”, “kırk basması”, “çarşamba karısı”, “gelincik”, “Hızır”, “yatır, evliya ve şehitlerle kurulan iletişim”, “ölülerle kurulan iletişim”, “fal ve falcılık yoluyla kurulan iletişim” ve modern kent yaşamına özgü olağanüstü iletişim şekillerinden olan “UFO”, “astral seyahatler”, “ruh çağırma” gibi iletişim faaliyetleri şeklinde sınıflandırmıştır (2021: 81-245).

Dünya demonolojik varlıklarını mitler ve efsanelerden hareketle okuyucuya aktaran ve çalışmasını “Korkularımızı Bilmek, Kendimizi Bilmek...” (Özdem, 2012) mottosuyla başlatan Filiz Özdem “Kral Belkiya ile Ecinniler Kralı Sahr” ile Ortadoğu; “Kar Adamı Yeti'nin İzinde” ile Batı dünyası; “Thor ile Dev Hrungrnir” ile İskandinav mitolojisi, “Basat ile Tepegöz”den “Kykloplar ve Titanlar”ın hikâyeleri ile (Özdem, 2012) de Türk ve Antik Yunan söylencelerine demonların dünyasından bir bakış sunar ve “demon”ların dünya kültürünün birer parçası olduğunun altını çizer. Mardin sahası demonolojik varlıklar yönünden ele alındığında renkli bir malzeme/motif yapısı söz konusudur. Sahada “Olağanüstü varlıklarla ilgili ne biliyorsunuz?”, “Olağanüstü varlıklarla ilgili bir anınız var mı?” sorularına en çok verilen cevap “cinler” ile ilgilidir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümü “cinler” konusuna ayrılmıştır.

1. Cinler

Cinler, Hicr Süresi 27. ayette “Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık” şeklinde geçmektedir. Rahman Süresi'nin tamamı cin ve insanlara birlikte hitap etmekte Allah'ın nimetlerini sorgulamamaları emredilmektedir. Neml Süresi 39. ayette Hz. Süleyman'a Sebe Ülkesi'nin tahtını getiren cin, “cin ifrit” şeklinde yer alır. Cin Süresin'de Allah'a imân etmeyip cinlere sığınanların kâfir cinlerin elinde maskara oldukları aktarılır. (Alpsoy, t.y). Kur'an-ı Kerim'deki görünümleri insan ve meleklere göre menfi, şeytana göre ise olumludur. Halk inancı ve memoratlar, efsaneler bağlamında düşünüldüğünde de durum değişmez. Sözlü kültür ortamında cinler kimi zaman insan nesline yardımcı ama çoğunlukla korkutucu, aldatıcı ve felaket getiren konumdadırlar.

Mardin sahası, Nusaybin başta olmak üzere cinler ve cinlere bağlı inanışlar konusunda zengin bir anlatı geleneğine sahiptir. Anlatılara ve yaygın teamüle bakıldığında “dişi cinlerin” oranı ve etkinliği “erkek” olanlarına göre daha fazladır. Yine sahada yer alan “*Şahmaran*” (Balıkçı, 2018) “*Sarı İnek*”, “*Sitti Radviye*” ve “*Sittin Nefise*” (Balıkçı ve Şimdi, 2021) gibi menkıbevi ve efsanevi kahramanlar da dışıdır. Sahada cinlerle ilişki; saygı, korku, çıkar ve merak duygu ve düşünceleri ekseninde gerçekleşmektedir. Kaynak

kişilerden elde edilen veriler değerlendirildiğinde cinlerle belirli bir mesafe ve karşılıklı saygı korunduğunda cinlerin kötücül/şeytanî ve karanlık taraflarını göstermeleri genel olarak beklenmemektedir. Cinler; çalışmanın “giriş” kısmında da belirtildiği üzere masal ve efsanelerin de vazgeçilmez motiflerinden biri olarak sözlü geleneğin inançlar kısmını zenginleştirmektedir. Stith Thompsen’in motif indeksinde cin motifi “F400 Ruhlar ve Demonlar” ve “G302 Demonlar” maddelerinde yer alır (1975). Sahadan elde edilen konuyla ilgili memorat örnekleri ise aşağıdaki gibidir:

“İzmirdeydi o. (Kaynak kişi halasından bahsediyor). Şeyde yaşıyordu Konak’ta. Damlacık Mahallesi o şey tarafına yakın Basmane tarafına. Şey, diyordu ben o yokuşa girdiğim an bayılıyorum. Yapamam diyordu. Mesela o ilacın (cinlere karşı koruyucu nitelikte olan bir ilaç) etkisi beş yıl falan sürdü. O zaman kadar Karabağlar’da yaşıyordu. Ben, diyordu o mahalleye girince bayılıyorum deyip giremiyordum. Onun cinleri bizzat evi ele geçirmiş. Evde sürekli huzursuzluk vardı. Büyük oğlu intihar etti Almanya’da. Sürekli musallattılar onlara. O da şeyden kaynaklanmış. Şeyh şey diyordu: “Kendi annelerinde olduğu için, onlara da musallat oluyor. Mesela bir ara annem şey diyordu. Doksanlarda falan babaannem almış eline bohçayı bizim damda dört buçuk metre falan var. Gecenin üçünde beşinde elinde bohça saat üç buçuk sularında böyle ezana son yarım saat kala bir şey. Annem dedi ki; ‘Ben dama çıktım çamaşırları asmaya bir baktım halam (kayınvalidesi) elinde bohça yürümeye çalışıyordu damda’. Diyor böyle kolundan tuttum ‘nereye gidiyorsun hala’ dedim. Ondan sonra diyor ki -babası da öleli kaç sene olmuş- ‘babam aşağıda beni bekliyor. Ben gideceğim onun yanına’. E, diyor burası dam. Yok, diyor neresi dam aha işte dümdüz yol. Ezan sesini duyduğu an ‘ama benim burada ne işim var’ demiş. ‘Ben niye elime aldım bohçayı? Ne oluyor.’ Mesela ezan sesiyle kaybolmuşlar.” (KK-4).

Kaynak kişi; babası, halası, babaannesi başta olmak üzere “cinler” ile genellikle kötü deneyimlerinin olduğu bilgileri aktarmıştır. Memorat metni cinlerle insanların husumet/anlaşmazlığına dayanmaktadır. (KK-4)’ün aktardığı bir başka metin:

“Mesela bizde de bir komşu var. Çengelli iğne taşıyor ama şey çengeli böyle kocaman uzun çengelli iğneler var ya onlardan taşıyor. O kadının görevi şeydi bu yasaklar olana kadar Nusaybin’de yaşıyordu. Mesela geliyordu bir tane yeni gelin vardı. Gelip yeni gelinin kıyafetlerini kullanıyorlardı mesela. Kız geliyor diyor ki ‘Ben tertemiz kıyafetlerimi katıyorum bir bakıyorum lekeli...’” (KK-4).

Yine “ins ü cin” anlaşmazlığı temeline dayanan anlatıda; ilk memorattaki ezan sesi gibi “çengelli iğnenin” ortaya çıkışıyla sorun çözülmektedir. Çengelli iğnenin “cin” şeklinde aktarılan ama lohusalara musallat olan “alkarısı”nı da lohusalardan ve kırklı bebekten uzak tutmak için kullanıldığı bilgisi “Lohusaların başuçlarına ya eklemek, ya çatalı iğne ya da bıçak bırakırlar. Sebebi şey, cinler demir görünce kaçarlar.” (KK9) şeklinde sahadaki inanışlar arasında yerini almaktadır. “Çengelli iğne” ile cinleri uzaklaştırma eski Türk geleneklerinin Anadolu’daki tezahürüdür. Konu hakkında İnan, eskiden beri demirciliğin Türk kültüründe çok önemli olduğunu, Kırgız ve Kazakların demir vasıtasıyla kötü ruhlardan korunduklarını aynı ritüelin Şükrü Elçin tarafından Anadolu sahasında da tespit edildiği bilgilerini aktarmaktadır (1998: 231). “Demir kültü” (1998:231)’nün cin konulu memoratlara farklı bir yansıması aşağıdaki anlatıda görülmektedir. Bu memoratta cinleri uzaklaştıran nesne bu defa “tüfek” olarak ortaya çıkmaktadır:

“Hocam bizim de lisede bir arkadaşımız vardı. Bizi korkutmak için anlatıyor diye düşünüyordum. Şimdi Sadiye anlattı benim de aklıma geldi aynı şeyler. Arkadaşımızın amcasının kızıydı. Bizim Savur’da Başkavak diye bir köy var. Orada şeyhler baya var. H.midiler.¹ Bir de hocam onların bir tane en büyüğü var adı H.kmet, ama H.kmet diyorlar. Hocam oraya getirmişler kızı hani düzelsin diye hocam söylediklerine göre yani arkadaşım anlatıyordu vücudu hep yara bere içinde. Kız kendine zarar vermiyormuş ama hep vücudu yara bere içinde. Bir de amcasının evine geldiğinde amcasının evinde iç odada bir silah, bir de av tüfeği varmış. Demiş ki kız birden başını kaldırmış amcasının adı da Şeyhmus’muş. ‘Yav’ demiş ‘Şeyhmus sen de nedir bu tüfek, silah? Hep böyle demir şeyleri bulunduruyorsun at bunları gitsin ya!’ Böyle birden hep böyle şeyler söylüyormuş. Sonra tekrar uykuya dalıyormuş mesela. O sürekli uykuya dalıyormuş.” (KK-5).

Bir önceki memoratın devamı niteliğinde anlatıda; cinleri uzaklaştıran kültik nesnelere ilaveten cinlerin “ezanı”ı duyunca dağılmaları gibi İslâmî bir nesne olan “Kur’an”ın yanına yaklaşamadıkları görülmektedir:

“Yeni geline musallat oluyor mesela kadın şey, dedi. ‘Şu an ben görüyorum senin evde iki tane var.’ Bunlar mesele yavaş yavaş konuşuyorlar. İçeriye bir tane Kur’an koyuyorlar. Kur’an’ın yanında

konuşuyorlar falan. Diyor ki duymuyor, Kur'an varken duymuyorlar. Ondan sonra kadın böyle oturuyor, oturuyor kaş göz işareti yapıyor Kur'an'ı çıkartıyorlar. Odaya giriyor. Oturuyor. Diyor ki 'ben görüyorum böyle 'is' gibi, şu an senin etrafında dolanıyor.' Sonra tam o esnada cebinden çengelli iğneyi çıkartıyor, yakalıyor. Mesela çengelli iğneyle o tutuyordu. (Derlemeci, hikâye uydurma olabilir mi? diye sorar.) Yoo hocam, kız İzmir'den gelmişti. Böyle şeylerle hiç alakası yok. Ben cin biliyorum gibi bir iddiası yok. Hani böyle şey olsa belki diyeceğiz. Atıp tutuyor falan ama kız İzmir'de büyümüş, doğmuş hiçbir şeyi yoktu. Yeni gelindi. İzmir'den Nusaybin'e geldi. Mesela geliyordu anneme gösteriyordu abla baksana, diyordu sapsarı. 'Ben bunu bembeyaz kattım içeri.' O çengelli iğneden sonra da mesela şey diyordu. Kıyafetlerim 'atık tertemiz. Geceleyn çok rahat uyuyorum. Hiç nefessiz kalmıyorum. Eşim artık bağırıyor bana.' Öyle. Nusaybin'de çok çok örnekleri vardır. Zaten Nusaybin onların yeriydi. 'Geceleyn, özellikle Çarşamba günleri yıkanmayın. Çünkü onların Çarşamba günleri düğünleri oluyor. Konvoy geçiyor. Sizi görürse âşık olurlar banyodayken. Size musallat olurlar.' derlerdi." (KK-4).

"Mesela babaanneme musallat olma sebepleri de babaannem bir tanesinin burnunu kesmişti, yanlışlıkla. Mesela diyordu ki; içeri geldim baktım çocuğun üstünde. Babaannem bizzat gördüm, diyordu. Babam gördüm, demiyordu. Yengem de rahmetli gördüm, demiyordu. Halam da gördüm, demiyordu. 'Bir baktım diyor -rahmetli amcamdı herhalde- bir baktım çökmüş üstüne boğmaya çalışıyor.' diyor 'ben o anda cinin burnunu tuttum.' Çocuğu bırak anlamında. 'Ben onun burnunu tutarken o güçle onun burnunu kopardığım için bana musallat oldu. Sonra doğan dört çocuğu da öldürdü' diyor." (KK-4).

Hamile ve lohusaların cinlerin özel hedefi olması yaygın bir inanıştır. Hazır, tarafından hazırlanan bitirme tezinde lohusalığının henüz 15. gününde olan bir kadının koyunların arasına saklanmış bir "gölge" kılığına girmiş bir cin tarafından ele geçirildiği aktarılır. Başka bir memoratta ise "dinî inançları zayıf" olarak tasvir edilen bir kadının tandıra su dökmesi sonucu cinler tarafından çarpıldığı ve o günden sonra sürekli hastalandığı ve evinde yangın çıktığı bilgisi verilmektedir. Bu evde bir türlü huzur bulamayan kadının başka bir şehre taşındığı, boşalan eve aile fertlerinden başkalarının yerleştiği onların da huzur bulmayıp evi yıktıkları iddia edilir ama yeni yapılan evde dahi yine yangınların çıktığı aktarılmıştır (Hazır, 2022: 28).²

Cinlerin sıklıkla buldukları yerler olarak kabul edilen lavabolara ise "besmele" ya da "destur" çekmeden sıcak dökülmesi de halk nezdinde tehlikelidir. Bu bağlamda sahadan elde edilen:

"Hocam mesela şey, diyorlar. Gece, mesela biz balkonlu evdeyiz ya Savur'da. Mesela bazen sıcak su olur. bahçeye doğru falan. Annem sürekli bana bağırır. 'Yahu yapma şu sıcak suyu dökme.' Neden anne, diye sorduğum zaman. Ya besmeleyle ya destur diyerek dökmem gerektiğini söyledi. Lavaboya bile sıcak su dökerken besmele çekmemiz gerektiğini söylemişti. Ya da soğuk suyu aç o şekilde dök diyordu." (KK-5)

inanış ve ritüel örneği; Cinlere karşı tedbir almanın Anadolu'daki en yaygın yansılardan biridir.

Sahadan elde edilen veriler, hayvanların ruhlar âlemiyle ilgisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda "köpek"lerin ezanı duyunca kaçışan cinleri gördükleri ve onlara havladıkları bilgisi bu görüşü destekler niteliktedir (KK-4; KK-6). Cinlerin ezan saatinden sonra ortadan kaybolmaları daha önce bahsedilen "karanlık âleme" (Sarpkaya, 2014) ait olmalarıyla ilgilidir. Hava aydınlanmaya başlayınca yerlerini insanlara bırakmaktadırlar. Karanlıklar dünyası onlara, "aydınlık" ise insanlara ait gibi düşünülmektedir. "Zaten kalabalık ortamları sevmiyorlar." (KK-6) cümlesi de durumu açıklar niteliktedir. Bu durum halk arasında "Sabahın şerri, akşamın hayrından iyidir." atasözünde kodlanmıştır. İnsanlar açısından kalabalık ve aydınlık olan sabah, cinlerin ve başka kötü ruhların kol gezdiği akşam vakitlerinden daha hayırlıdır. Yine benzer şekilde sokakta oynayan çocukların akşam ezanına kadar izinli olmaları aynı nedene bağlıdır. "Akşam şeytanlar çıkar sokağa!" uyarısı her şeyden habersiz küçük çocukları kötü ruhlardan korumayı hedeflemektedir.

1.2. Hayvan Kılığına Girmiş Cinler

1.2.1. Kedi

Dünyada ve Anadolu'da kediler özellikle de "kara kediler" sıradan görünüşlerinin altında farklı alt kimliklere sahip olabilecekleri noktasında şüphelerin odağında olmuşlardır. Gece yarısı görülen tavuklar, ansızın ortaya çıkan ve garip hareketler sergileyen kuşlar gibi kedilerin de kritik ve hazırlıksız anlarda ortaya çıkışları halk arasında korku unsuru olmuş ve insanlar, cinlerin kedi kılığında insanlar âlemine gelebildikleri

konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu bağlamda (KK-1)'in kendi yaşadığı tecrübe Mardin sahasının bir örneği konumundadır. Sahada definencilik faaliyetlerinin yaygınlığı “defineleri koruyan iye”lerin motifleşmesini beraberinde getirmiştir:

“...Benim dedektörümün olduğunu, define işlerinden anladığımı falan söylemişler. Bu da bana ulaşmış bir şekilde hatta bir tercüman gerekli oldu çünkü adam sadece Arapça biliyor, ben Kürtçe biliyorum. Gittiğimiz evin sahibi de sadece Türkçe. Yani üç dilden üç insan bir evde buluştuk. Evin sahibi öğretmen İstanbul'da oturuyordu. Evi Suriyelilere kiraya vermiş. Suriyeliler de evi kazmışlar. Yani birçok yerini kazmaya çalışmışlar define bulmak için. Sonra adama da dert olmuş. Demiş ki 'Ya dedektörü olan biri varsa boşuna orayı burayı dökmeyelim. Gelsin, baksın gerçekten bir umut varsa yapalım.' Bu da o berber aracılığıyla bana ulaştı. Neyse biz gittik bu adamın evine. Buluştuk berberle. Öğretmenle buluştuk. Öğretmen Türkçe biliyor. Ben Kürtçe biliyorum, Ben tabi Türkçe ve Arapça da az çok biliyorum ama onlar birisi sadece Arapça biliyor biri sadece Türkçe biliyor. Gittik bu adamın evine. Eve girdik. Evin iki bölümü vardı. Birisi giriş diyelim. Girişte üç oda vardı, bir de bahçede bir kuyu, bir de kuyunun yanında bir basamakla inilen bir alt oda vardı. Ben evin üst tarafını ilk önce gezdim tabi Suriyelilerin tahrip ettikleri yerleri de gördüm. Daha dedektörü çalıştırmamışım tabi. Alt tarafa indim. Şimdi bir tecrübem var benim. Duvarda taş arasında, kerpiç harç kullanıldığını gördüm. Yani o evin tahmini tarihi 4000 yıl. Düşün ki Horasan harcı kullanılmamış. Kerpiç kullanılmış. O kadar eski bir ev. Çok eski olması beni umutlandırdı tabi define açısından. Dedektörü kullandım. Herhangi bir şey bulamadım. Dedektörün mesafesi zaten bir metre. Bir metrelik mesafe taramalarında bir şey bulamadım. Sadece bir taş buldum aslında beton gibi bir şeydi. İçinde metal olduğu belliydi. Ne olduğunu bilmediğim için kırdım. Taşı sağlamlaştırmak için içine tel koymuşlardı öyle bir şeydi. Tabi Suriyeli bir yanımda öğretmen bir yanımda ve evin içinde dolaşyoruz. Alt odaya indim bu sefer zemin yoklaması yaptım. Şimdi zemin yoklaması şöyledir: Yere vurursun, vurduğunda altında boşluk varsa tok bir ses gelir. Orada bir boşluk sesi aldım. Mesela şimdi burada vuruyorsun, vuruyorsun hep dolu, dolu, dolu boş olan bir yere geldi mi davul gibi güm diye ses çıkar. Oradan ses gelmeye başladı. Dışarıda hafif bir yağmur yağıyor. Böyle çok aptal ıslatan bir yağmur var ya öyle bir yağmur. Çok hafif yağmur yağıyor. Ben zemini yoklayınca o sesi duydum. Hocam, dedim müsaaden varsa ben burayı kiracağım. Niye, dedi. Burada bir boşluk var, dedim. Muhtemelen ya mezardır ya tüneldir. Bunu açmak istiyorum, dedim. Tamam dedi 'Sen nasıl uygun görüyorsan. Ben sana güveniyorum aç yani ne yapıyorsan yap. Zaten kırmış dökmüşler biraz da sen kır dök dedi.' Tamam hocam, dedim. Sonra aldım keskiyi yere koydum. Balyozu bir vurdum yere. Balyozu ikinci vurduğumdaydı galiba baktım Suriyeli tuhaf hareketler yapmaya başladı. Böyle elleri melleri titriyor, yüzü müzü titriyor böyle seyriyor adam yani. Böyle baktım, ne oluyor oğlum sana, dedim. Baktım dedi ki 'sennora...' Ben o zaman 'sennora'nın kedi olduğunu bilmiyordum. Arapça bilsem de "sennora"nın kedi demek olduğunu bilmiyordum. Tamam "sennora" da, dedim sen kediden mi korkuyorsun? Öğretmen dedi "sennora" kedidir. 'Ne kedisi oğlum dedim. Sen kediden mi korkuyorsun. Haline baksana ne oldu sana' dedim. Keskiyi yine vuracağım bu yine şey oluyor. 'Allah Allah' dedim oğlum ne mesele? Pencereyi gösterdi. Pencereye baktım. Pencerenin karşı duvarında arada bir metre var. Dışarıda bir kedi duvarın üstünde şöyle oturmuş dik dik bize bakıyor. Simsiyah bir kedi. Dışarıda yağmur var kedinin üzerinde kül var sanki biraz da. Toz toprak içinde bir kedi. Normalde kediler o kadar da kirli olmaz yani. Ben şöyle baktım kediye. Dedim ki 'Allah Allah' dedim. Baktım hiç kıpırdamıyor yani. Pıst pıst falan yaptım böyle kediye. Kedi hiç bozuntuya vermiyor. Böyle duruyor bakıyor. Bu biraz uzak ama arkamda duruyorlar. Hem öğretmen hem de o Suriyeli genç. Kediye iyice yaklaştım. Gözlerine baktım. Şok oldum. Kedinin göz bebeklerinden bir tanesi uzunlamasına dik. Diğeri yuvarlak. Gözü sarı. Göz bebekleri siyah. Siyahlardan bir tanesi hani mercek gibi böyle dik. Bir tanesi yuvarlak. İki göz bebeği farklı. Fotoğrafını çektim. Fotoğrafını attım. Hacı Hamed Nur sanayide cin işleriyle uğraşan bir adamdır. İsmi Hacı Hamed Nur'dur. Bu adamın eşi vefat etmiş tek başına yaşıyor. Çocukları da var ama onlarla yaşıyor mu bilmiyorum. Bu adam da hem defineye meraklı hem de defineyi "havas" ilimleri üzerinden yapıyor. Aslında sizin konunuzun büyük bir bölümü "havas" ile ilgilidir. Yani havasla ilgilenen kişilerle diyaloga girmeniz istişare etmeniz gerekiyor. Bu adam havas alimi yani. Bana anlattığı kadarıyla. Onun da hikâyesini anlatacağım daha sonra. Onun da çok ilginç efsanevi bir hikâyesi var bu Hacı Hamed Nur'un. Hacı Hamed Nur'a fotoğrafı attım. Abi, dedim fotoğrafa bakar mısın? Fotoğrafa baktı. Hemen beni aradı. Orhan, dedi 'hemen çık oradan.' 'Niye ne oldu?' Bekçidir o. Ne bekçisidir? Mezar bekçisidir. Bana ne zarar verebilir ki dedim. Altı üstü bir kedidir. Bir balyozla Onun kafasını patlatırım yani. Ne yapar yani. Bu kedi cin olsa ne yapar? Peri olsa ne yapar? Yahu senin gücün yetmez, dedi. Sen oradan çık, dedi. Vallahi, dedim benim kafama yatmadı. Burada boşluk sesi geliyor. Ben açmak istiyorum. Bak, sen orayı yapamazsın dedi. Git kedinin yanına. Gittim. Kediye seslen dedi.

'Hacı Hamed Nur'un sana selamı var de' dedi. 'Bakalım ne diyecek sana?' Gittim kedinin yanına. Dedim ki 'Hacı Hamed Nur sana selam söylüyor.' Kedi gözlerini kapatıp açtı. Biz odadan çıktık. Kedi yürüyüp gitti.'

1.2.2. Ayı

Araştırma sahasında Hazır, tarafından derlenen memoratta ayı kılığına giren cin, evin küçük kızını kaçırmış ve bütün iç organlarını yemiştir:

"Uzun zaman önce kaynanamın bir ablası varmış. Çok güzel bir kızmış. Herkes etrafında dolanırmış. Yeşil gözleri, bembeyaz bir teni varmış. Annesi hala anlatırken gözleri dolar. Bir gün bu kıızı erkek bir ayının kılığına bürünmüş bir cin kaçırmış ve kıızı bir mağaraya götürmüş. Kaynanamın babası büyük bir âlimmiş. Gitmiş mağaranın kapısına okumuş üflemiş sonra cin kıızı geri vermiş ama kız ne yazık ki iki hafta geçmeden ölmüş. Doktorlar, bunun hiçbir organı yok, demiş. Cin, kızın tüm organlarını yemiş. Kaynanamın babası kederden vefat etmiş, annesi ise hâlâ kızının derdini döker durur." (Hazır, 2022: 29).³

Sürü halinde yaşamayan ve ıssız mağara veya inleri mesken tutan ayılarla sözlü anlatılarda altı çizilen gözden uzak ve gölgelerde hüküm süren cinlerin bir arada düşünülmesi olağandır.

1.3. Dişi Cinler

Mardin sahasında dişi cinlerin insanlarla ilişkisi ve teması, saha demonolojisi açısından önemlidir. İnan'ın Anadolu sahasından aktardığı "alkarısı" rivayetlerine benzer şekilde KK-1'in cinlerin atların kuyruklarını taramayı sevdiği bilgisi örtüşmektedir. İnan'ın Erzurum ve Erzincan'dan elde ettiği rivayetlere göre "alkarısı" ahırlarda bulunan ve Mardin rivayetindeki gibi at yelesi örmekten hoşlanan bir çeşit ruh olarak tasvir edilmiştir (1998: 262). Aşağıdaki örnekte anlatının Mardin varyantı yer almaktadır:

"Bu birinden duyduğum bir hikâye, yani bu tür hikâyeler çok fazla var. Bununla ilgili birkaç tane de anlatabilirim aslında. Birbirinin versiyonu halindedirler. İlki şöyle: Diyor ki, dedesi zamanında yani belki babasından çok daha önce, dedesinin babası zamanında böyle bir şey yaşanmış, diyorlar. Diyor ki bizim evimizin altında ahır vardı. Eskiden ahırları evin altına yaparlardı ki hayvanların sıcaklığından da faydalansınlar diye öyle bir hikâye vardır. Bir de eskiden kışlar daha sert geçermiş yani o yüzden ahırları evin altına yapar; hayvanların da ısısından evin faydalandığını düşünürlermiş. Diyor ki evin altında bizim bir atımız vardı, boz bir attı böyle kırmızı bir yelesi varmış. Diyor ki ne zaman gitsek atın kuyruğu ve yelesi örülü olurdu. Cinler diyor atların yelesini örmekten çok hoşlanıyorlar. Onların bir zevkiymiş bu atları çok seviyorlarmış cinler. Binerlermiş, yelelerini örerlermiş falan... Bizim at da hırçınlaşmıştı. Tepinmeye başladı mı biz anlardık cin gelmiş, giderdik oraya filan. Diyor bir gün artık dedesi mi, dedesinin babası mı ne, gitmiş oraya, diyor bir tane genç bir kadın, cin yani. Diyor atın kuyruğunu örmeye başladı. Dedem de onu izliyor. Diyor ki iğne batırdığın zaman o cinler senin kölen oluyor. Böyle bir söylenti var yani metal batırdığın zaman bir yerine, göğsünün üstüne bir yere. Adam sinsice yaklaşmış iğneyi batırıyor. Kadın onun kölesi haline geliyor. Diyor ki yıllarca bize hizmet etti, diyor. Yani tandırda ekmeğini pişirirdi, diyor, evi temizlerdi, hayvanlara bakardı, yem verirdi, tam bir şey yani, nasıl derler ona kahya gibi yani. Evin bütün işlerini yapardı, bir de diyor ki eli neye değse bereketliydi. Diyor evden de çıkmasına izin vermezlerdi, diyor. Hani cin olduğunu bilen bilirdi, bilmeyen de onu normal insan zannederdi. Hatta ismini de söylemişti. Hacire mi diyorlardı ona, öyle bir isim de vermişlerdi kadına. Cinmiş yani, evlerinde yaşıyormuş. Artık böyle çocuklarını büyütmüş, yani her türlü evin hizmetini yapan biriymiş. Bunlar, diyor bir gün dağda mercimek yalmaya gittikleri zaman kadın tek başına evde kalmış. Hamur yoğuruyormuş eli hamurluymuş. O sırada bir çoban mı artık ne eve giriyor kadını o halde görüyor; yani eli hamurlu falan. Diyor ki hayırdır, diyor; işte evin sahibini soruyor. Kadın da diyor ki mercimek yalmaya gitmişler, o sırada kadının aklına geliyor yani. Ya diyor şu ineği şuradan çıkarsana diyor, benim elim hamurludur. Onlar kendileri çıkaramıyorlar. Hamurlu olduğu için diyor ben çıkaramıyorum sana zahmet şu iğneyi bir çıkarsana, diyor. Adam ineği çıkardığı gibi kadın kayboluyor. Eve geldik, diyor kadın yok. Yani kadın kaybolmuş. Böyle bir hikâye anlatıyorlar. Bunun bir benzeri de Urfa'da az önce anlattığım Mardin'de anlatılan (KK-1).

1.3.1. Pirabok

Sahada "dişi cin" olarak tasvir edilmiştir. Literatürde yer alan Pirabok efsanelerinde ise "Pirabok"; "albastı" ve "al karısı" rolünde olmasının yanı sıra güzel kadınların kılığına girerek yakışıklı erkekleri kendine âşık eden tanıtık bir masal kahramanı rolündedir. Mardin özelinde ise "Xul-Xule" (Polat, 2020:

256-261) ve “Ğanim” kavramı da “Pirabok” ile bağlantılıdır. Pirabok’un daha çok Mardin- Diyarbakır sahasında yaygın bir motif olduğunun altı çizilir (Helimoğlu, 1993: 110-111; Sarpkaya, 2014a; Öger ve Yıldız Altın, 2016: 20) ve *alkarısı* gibi lohusalara zarar veren kötücül bir dişi ruhtur (Karakaş, 2013: 69). Aşağıdaki efsanede pirabok ev ahalisine zarar vermez ama kendi cin ailesi tarafından vahşice katledilir:

“ ... Bunun bir benzeri de Urfa’da, az önce anlattığım Mardin’de anlatılan, bir de Urfa’da anlatılan bir şey var. Diyor ki yine böyle hayvanlarına musallat olmuştu, geliyordu hayvanlarına biniyordu, şey yapıyordu adamın birisi gidiyor ona iğne takıyor. Yine bir kadın cin... Onlara hizmet etmeye başlıyor, yıllarca ama aralarında duygusal bir bağ da oluşmuş. Yani birbirlerini de seviyorlardı. O cini de seviyorlardı, o cin kadın da o aileyi seviyordu. Ama çok uzun süre o ailede kalmıştı. Yani diyelim adam otuz yaşında onu yakalamış, adam altmış-yetmiş yaşına gelmiş hala yanında. Uzun süre adamın yanında kalmış yani ailesinin yanında hizmetinde bulunmuş. Neyse, bir gün kadına demiş ki ‘siz ne kadar yaşıyorsunuz yani’. Kadın demiş ki ‘binlerce yıl yaşıyoruz.’ E, demiş ki ‘benim ömrüm bitmek üzere siz bu kadar yıl yaşıyorsanız ben bu kadar yani haksızlık yapmış oluyorum’ demiş. ‘Yani sen ne istiyorsun?’ Cin ‘vallahı ben ailemi özledim, ama ailem beni kabul eder mi bilmiyorum.’ Yani yakalanan cinleri, cinler tekrar kabul etmiyormuş. Öyle bir söylentileri var. Bunlar Pirabok, diyorlar. Yani bu kadın cinlere Pirabok, diyorlar. Piraboklar da suda yaşarlarmış aslında. Yani onların asıl yaşam yerleri suymuş yani. Sudan çıkıp geliyorlar. Suya dönüyorlar. Öyle bir yaşam şekilleri varmış. Kadın diyor ki bak, diyor benim, diyor o iğneyi çıkaracaksın, beni kucağına alacaksın, sonra diyor Fırat Nehri kıyısında mı nerede yaşıyorlar? Diyor beni suya atacaksın. Eğer, diyor suda bir şey olmazsa, beni kabul etmişlerdir. Ama suyun üstüne korkunç şeyler çıkarsa bil ki beni öldürmüşlerdir. Adam da tamam, diyor. İnşallah seni kabul ederler diye dua ediyor. Kadın da dönmek istiyor ailesine. Yani kendi âlemine dönmek istiyor. Adam onu kucağına alıyor, götürüyor nehir kenarına, iğneyi çıkarıp suya atıyor. Diyor ki suyun üzeri peynir lor peynir var ya, onun gibi bir de kan bir fıskırdı, diyor böyle suyun içinden, diyor. O kadını paramparça ettiler. Adam da diyor ağladım sonra eve döndüm, diyor. Bu da böyle bir hikâye...”⁴ (KK-1)

Mardin’de ikamet eden kaynak kişi sahada yer alan ve uygun koşullarda iğne ile yakalandığı takdirde ev halkına hizmet eden cin memoratlarına ilave olarak Urfa sahasına ait efsaneyi “*pirabok*” efsanelerine bağlı olarak anlatmıştır. Söz konusu memoratta literatürde yer alan “*pirabok*” görünümü ve algısından farklı olarak *pirabok* daha olumlu vasıflara sahiptir.

1.3.2. Ğanim

Nusaybin ve Midyat’ta ikamet eden kaynak kişilerin bildirdiği bir diğer “dişi cin”, “ğanim” olarak kaydedilmiştir. Kaynak kişilerin aşağıda yer alan kendi aralarındaki diyalogdan hareketle kimi zaman “*albastı*”, “*alkarısı*” kimi zaman da “*pirabok*” rolünde ortaya çıkan bir memorat motifidir:

“Biz “ğanim” diyoruz buna.” (KK-6).

“İşte o “ğanim” şey olarak ama hamile kadınlara dadananlara deniyor.” (KK-4).

“Yok normal insanlara dadananlara da bizim köyde diyorlar “ğanim”.” (KK-6)

1.4. Mir Osman

Mir Osman Efsanesi sahadaki en yaygın cin efsanelerden biridir. Efsanenin başkahramanları olan Mir Osman, doğum yapan eşi, Ebe Fatma ve Mir Osman’ın askerleri sabit kalmakla beraber efsaneye kimi zaman Ebe Fatma’nın kocası da dâhil olur. Efsanede çoğunlukla değişmeyen bir başka unsur ise efsanenin mekânının “Veysike Köyü” olmasıdır. Efsanenin bir varyantı aşağıdaki gibidir:

“Bölgenin en büyük cin lideri olan Mir Osman’ın karısının doğum saati yaklaşmaktaymış. Mir Osman’ın emrinde hizmet eden cinler ne yapmışlarsa da Mir Osman’ın eşinin doğumunu yaptırılmamışlar. Bunun üzerine cinlerden bir tanesi Kışla Mahallesi’nde insanlar arasında çok maharetli bir ebe kadın olduğunu ve bu doğumu yaptırma yaptırsa ancak bu kadının yaptırabileceğini söylemiş. Bunun üzerine Mir Osman derhal bu ebe kadının bulunup getirilmesini emretmiş. Yatsı namazından sonra Fatma’yı bulup Veysike Köyü’ne⁵ getirmişler. Fatma bu durumda bir gariplik olduğunu sezmiş ama ilk defa gördüğü bu yabancılardan da çok korkuyormuş. Bir ara !beni nereye götürüyorsunuz?’ diye sormuş fakat cinler bunu tersleyerek fazla soru sorma diye cevap verip kadını susturmuşlar. Ebe bu kişilerin ayaklarının da ters olduğunu görünce bunların normal insan değil de cin olduklarından emin olmuş.

Gide gide gitmişler, nihayet haşmetli Mir Osman'ın karşısına çıkmışlar. Mir Osman, bak kızım benim karım doğum yapamıyor, sancılar içinde kıvraniyor. Onu sağ salim doğurtabilirsen dile benden ne dilersen lakin başaramazsan ölümlerden ölüm beğen, demiş.

Fatma bu talihsiz durumdan kurtulabilmek için elinden ne geliyorsa yapmış ve nihayet başarmış ve Mir Osman'ın erkek bebeği dünyaya gelmiş. Mir Osman durumdan çok memnun olmuş ve Ebe Fatma'ya ödülünü takdim etmiş. Ebe'nin kucağını soğan kabuklarıyla doldurmuş ve evine göndermiş. Sabah ezanına yakın evine varan Fatma'nın yanındaki refakatçiler aniden ortadan kaybolmuşlar. Cinlerden kurtulan Fatma her şeyden habersiz kocasına olan biteni anlatmış ve eklemiş benimle eğlendiler sanki canımı tehlikeye atıp kadının doğurttum vere vere bana soğan kabuğu verdiler ben de eve girmeden onları attım, demiş. Eşinin anlattıklarını şaşkınlıkla dinleyen adam sen ne yaptın o soğan kabukları tılsımlıydı. Bak üzerinde birkaç tane kalmış ve hepsi altın olmuş, demiş ama iş işten çöktan geçmiş” (KK-10).⁶

Efsanede bahsi geçen Mir Osman'ın sıfatının “Mir” olması dikkat çekicidir. “Orada bulunan cinler, peygamber efendimize iman eden ilk cinler olduğu için baya tesirliler. Böyle bir rivayet var. Hatta onlar ilk inandıkları için oradaki kadınlar ikiz doğuruyor, tarlalardan iki defa mahsul alınıyor.” (KK-6) “Nusaybin'in çift kısmetli şehir olarak anılmasının sebebi olarak da Mir Osman ve taifesinin Müslümanlığı kabul eden ilk cin taifesi olmasından kaynaklanır” (KK-4) ifadeleri Mir Osman'ın bölgedeki hâkimiyetine vurgu yapmaktadır. Bu Müslüman cin taifesinin şehre bolluk bereket getirdiğine ve şehri koruduğuna inanılır.

Mir Osman'ın Veysike Köyü'ndeki mezarında da “kansız kurban” (Örnek, 1995: 88) örneği olarak bir çeşit krep/akıtma tarzı “şillik” adı verilen ekmek pişirilir ve daha sonra orası ziyaret edilir (KK-4).

Savur sahasında da benzer bir ziyaretin olduğu ve “Süleyman'ın Sandığı” ve “Mir Arap” olarak adlandırılan bir ziyaretin sandığıyla bağlantılı olduğu da çalışma sırasında elde edilen bilgiler arasındadır:

“Bizde de bir ziyaret gibi bir yer var. Oraya gidildiğinde de bazı şeylerin yapılması lazım. Ben öğreneyim tam olarak anlatacağım size. . Bir de şey varmış Süleyman'ın sandığı gibi bir şey varmış orada. Hazine varmış ve hiç kimse o hazineye. O hazineye ulaşıldığı zaman da ya kıyametin kopacağından bahsediliyor ya da dünyanın tam olarak kurtuluşa ereceğinden. Mir Arap'ın sandığı... Yerini de bilenler varmış bu sandığın ama korkuyorlarmış. Hatta şöyle diyorlar. Yerini biliyorlar bilerek kazmıyorlar, korkuyorlar başlarına bir şey gelecek diye. Bunu hazine olarak söylüyorlar.”(KK-5). KK-4 de “Hazine varsa yılan da vardır.”(KK-4) diyerek yılanın da kedi gibi hazine koruyucusu ruh olarak düşünüldüğünü örneklemiştir.

1.5. Fal ve Falcılığa Bağlı Olanlar

Saha fal ve falcılık ile ilgili memorat ve efsaneler “fal kültü”ne dayanır. Mardin sahasında derlemecinin yıllar içinde gerçekleştirdiği gözlem ve deneyimlere ek olarak aşağıda yer alan bir memorat örneği fal ve falcılığın “cinlere” bağlı olduğunu gözler önüne sermektedir:

“...Dedi bakın burada işte çiğ köftelik bulgurdu herhalde elinde bir kâse... dedi bak bunun içinde bir şey var mı? Benle annem kalktık baktık. Bir şey yok dedik. Şimdi siz paranızı buraya koyun. Bulgurlu kâseye koyduk parayı. Yüz liraydı yanlış değilsem. Onu oraya koyduk. Daha sonra bakın bu bulgurun içinde bir şey var mı, dedi yine yok, dedik. Aldı biraz bulguru eline ovalamaya başladı bulguru iki eliyle. Bir baktık iki elinin içinde, avucunun içinde bir kâğıt çıktı bizimle ilgili. Ama Arapça yazılar yeni. Hani Mardin Arapçası değil. Normal Kur'an Arapçası tarzında farklı şeyler yazıyordu. Aslında rakam olarak da denilebilir. Böyle farklı bir yazıydı bilmiyorum. Evet, sizin üzerinizde en büyük abinden, en küçük kız kardeşine kadar hepinize yapılmış (kastettiği büyü). Ben bunu bozabilirim ama iki çeşit yapılmış size büyü ayrı ayrı. İki kişi elinden yapılmış yani biri genç, biri orta yaşlı. Bunu bozabilirim, dedi ama biz yanımızda hiç ekstra para götürmemiştik. İşte biz durumun böyle olduğunu bilmiyorduk sadece baktırmak için gitmiştik. Ben bunu bozabilirim, dedi biri 650 biri 750. Biz, dedik bunların arasında ne fark var. 750 olan kesin bozuyor, dedi. Ayrıca sizin buraya geldiğinizden hiç kimsenin haberi olmasın, dedi. Duyarlarsa hani şey yaparlar. Tekrar yaparlar bu büyüü size. Tabi bizim yanımızda para olmadığı için mecbur eve gitmek zorunda kaldık. Eve gittik.Biz bir dahaki sefere gittiğimizde sorduk kadına. Dedik biri bize büyü yapmış ama bizim evimize fazla girip çıkan kimse yok. Kadın tekrar aynı şeyleri söyledi. Arkadaşlarınız da dâhil sizin yüzünüze gülüyorlar. Kimse iyiliğinizi istemiyor. Hiç kimseye inanmayın. Kimsenin yakınlığına, kimsenin sevgisine, size olan merhametine inanmayın. Biz isim veremiyoruz kimin yaptığıyla ilgili ama içiniz rahat edecekse baba tarafından biri yapmış dedi. Baba

tarafınızdan yapılmış. O iki kişi de baba tarafınızdan. Neyse dedi işte. Getirin bu parayı. A4 kâğıdı çıkarı. Dedi bakın bunun içinde bir şey var mı? Yok, dedik. 2-3 tane A4 kâğıdıydı herhalde. Böyle ikisini sardı. Kurdele gibi bir şey yaptı aslında uçlarını böyle yuvarladı. Hediye paketi gibi işte... Bak dedi bunun içinde bir şey var mı? Yok, dedik. Dedi kibleye doğru bana arkanızı çevirin ve dua edin ben de sizinle beraber dua etmeye başlayacağım. Ama bana verdiği o, A4 kâğıdının içinde de hiçbir şey yoktu. Biz sadece kadına parayı verdik. Parayı sardı o A4 kâğıdının içine onun dışında kâğıdın içerisinde hiçbir şey yoktu ve o kâğıt benim elimdeydi. Arkamızı döndüğümüz zaman da zaten bir pencere vardı. Pencereye karşı ben ve annem dua etmeye başladık. Annem farklı bir dua ediyor, ben farklı bir dua ediyorum. Kadın da arkadan bizim için dua ediyor. Ben oradan bir erkek sesi duydum. Bu kadının eşi zaten cin yakalamış. Öldükten sonra, vefat ettikten sonra bu kadına vermiş bu cini. Kadın onun için böyle bakıyor zaten. Neyse sonra baktım dua ediyoruz. Erkek sesi geldi ama anlamadığım bir dil konuşuyordu sanki Türkçe değil. Sadece o da kadınla beraber dua ediyordu. Kadının sesi kesildiği zaman ben adamı duydum. Sonra kadın dedi ki bana dönebilirsiniz. Kadına doğru döndük kâğıdı aldı. Kâğıdı açtığına içindeki para alınmıştı benim elimden. İki parmağımla tutmuştum o kâğıdı. Benim elimdeyken herhalde parayı almışlar onun içinden. Kadın dedi ki bu büyü hala sizin evinizde. Biz o sıra yeni taşındığımız için bütün eşyalarımızı götürmemiştik. Siz dua ederken kimseye zarar vermeden o büyü sizin evinizden çıkartılacak. Biz arkamızı döndük, kadın kâğıdı açtı kâğıdın içindeki paralar alınmıştı. Bizim evden büyü getirilmişti. Kâğıt şeklinde herhalde büyü yapılmıştı. Nerede saklandığını bilmiyorduk. Artık A4 kâğıdının içinde para yoktu. Bize yapılan büyü vardı. O parayı almışlardı, büyüü bırakmışlardı. Ondan sonra kadın, bak çekyatın altında, benim uzandığım yerin altında bir tane tava tarzında bir şey vardı küçük, eski tavalar olur ya. 'Onu getir biz bu büyüü yakacağız. Evde birkaç gün tutun, ondan sonra akan bir suya atın. Bu büyü bozulacak' dedi. Kâğıtları yaktı, küllerini başka bir kâğıt içinde bize verdi. O külleri evde birkaç gün tutun, dedi. Daha sonra da akan bir suya bırakmamızı istedi. Hani o büyü akan su ile aksın gitsin diye." (KK-8).

Bu memorata ek olarak Kızıltepe'de mevcut ve Türkiye çapında meşhur olan bir başka falcının sahadaki etkinliği; Mardin merkezde bulunan ve cinlere sahip olduğu düşünülen "falcı"ların kayıp eşyaları bulma, bağlama büyülerini çözme, kırkı çıkmamış çocuklar üzerindeki uğursuzluğu kaldırmak için tavsiyelerde bulunma gibi işlevlere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

2. Ata/Evliya Ruhları

Çalışma sahasında koruyucu ruh şeklinde ortaya çıkan varlıkların bir kısmının ata/evliya ruhları temeline dayandıkları tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları kaynak kişilerin aile tarihlerindeki evliya meşrepli olmuş kişilerin hikâyelerinden oluşmaktadır:

"Çok merak ediyordum. Herkes bir şey söylerdi. Bir gün bir yaşlıyı buldum. Dedim bunun hakkında böyle böyle anlatıyorlar. Bana gerçeğini anlatır mısın? Yani merakım var. Dedi doğrudur benim dedem şeyhti. Ammo Şeyh diyorlardı. Yani evliya, evliyalardan... Bidonunu getirdi tenekesini mi artık o zaman tenekelerdi. Çeşmeden dolduracak. O çeşmeden az akıyormuş. Oradaki bayanlar demiş: 'Çekil çekil şimdi kenara biz önce dolduralım.' O da sesini çıkarmamış. O anda Allah'ın takdiriyle hani evliya ya çeşme kesildi. Ne olur dediler bizi affet, hakkını helal et, demişler. Elini sürmüş demiş ki "Bismillahirrahmanirrahim" çeşme tekrar akmaya başlamış. Bu böyle bir evliya hikâyesi." (KK-3)

"Mesela başka bir hikâye... Kayınbabamın dedesi Şeyh Kasım diyorlardı. Eşi hamileydi kayınbabamın. Kayınbabam hep anlatırdı. Ben de dinlemeyi çok severdim eski hikâyeleri. Dedi ki benim annem hamileydi canı asma yaprağı istemiş. Üzümlü yaprağı. O zaman da kar yağıyormuş. O kadar kar yağıyormuş ki dizlere kadar geliyormuş karlar. Kimse dışarı çıkamıyormuş. O anda da onu istemiş demiş 'hürm' yani bayan, yani artık bir sevgili mi desem, karıcığım gibi mi desem. O zaman "hürm!" bu mevsimde sana nereden asma yaprağı getireyim, gibi bir şey söylemiş. Sonra çıkmış dışarıya herhalde dua etmiş artık hatırlayamıyordu o da. (kayınpederi) bir baktık Allah'ın kerametiyle takdiriyle verdiği mucizesiyle onu gökyüzüne çıkardı. Ve bir sepet asma yaprağıyla indi. Ve hem karısına verdi hem de komşulara dağıttın, dedi o mevsimde. Mesela bizim lakabımız "Accorolardan" "accoro" demek bildiğimiz salatalık değil; acur. Niye bu lakabı almışız yani ailem, babam tarafı. Benim dedem de o zaman sokağa çıkma yasağı varmış. Dedem demiş yani yasak olmuş da ne olmuş ben kaleye kadar çıkabilirim. O zaman çarşı Kaledeydi. Demiş ben çıkabilirim. Nasıl sana inanacağız? Çıktığına nasıl inanacağız. Demişler ki dedem, demiş. Size bir işaret getireceğim. Yani elimde bir delil getireceğim. Bir çuval accor getiriyor. Ve o zamandan beri artık adı Hüseyin'di. Hüseyin Accor derlerdi. Artık nesilden nesile "accora" kaldı. Burada bütün ailelerin birer lakabı var." (KK-3).

Yukarıdaki örnek aile folkloruna örnek teşkil eder niteliktedir. Ailelerin koruyucusu, hamisi rolünde karşımıza çıkan ve “atalar kültü” (Bayat, 2012: 121-123)’ne bağlı olan bu ruhlar da sahada dikkati çeker niteliktedir. Kimi ailelerde Hacı Bektaş Veli menkıbelerine benzer şekilde bir anda hacca dolma götürüp getirme hikâyesi olanlar mevcuttur. Aile fertlerinden bağımsız olarak bölgedeki “ermiş” statüsündeki “şeyhler” yol gösterici; Hz. Muhammed ise kötü ruhlardan koruyucu rolde görülmektedir. Aşağıda verilen örneklerde şeyhlerin önerisi ile cinlerin musallat olduğu düşünülen kişiler; Adı Muhammed, Mustafa ve Mehmet olanlardan para toplayarak tedavi olmaktadır.

“Yani şimdi hocam bir akrabamız vardı öyle söyleyeyim. Masal gibi olsun. Sürekli düşük yapıyordu. Ve rüyasında çok değişik şeyler görüyordu. Bir şeyhin yanına gittiler. O da ona demiş ki: bütün akrabalarından elli kuruş, beş kuruş...” (KK-5)

“Hilal öyle diyorsun ya adı Mustafa olanlardan isteniyor para ya da Mehmet olanlardan. Diyor ki işte benim gelinim, kaynanası diyor gelinim düşük yapıyor işte cüz’i bir miktarda para veriyorlar. Ya gümüşten ya demir... Demir, normalde de diyorlar koruyor. Gümüş de aynı şekilde. Ondan sonra bir şey takıyorlar bileklik tılsımlı hamileyken o onu koruyor sonra çıkarıyor öyle bir şey. Ama Muhammed isminde olanlardan isteniyor. Bizim mahallede bir kadın geziyordu Muhammed isminde çocuğu olanların evlerini arıyordu.” (KK-6).

“Mesela benim babamın adı Mehmet ya bizim eve de gelmişlerdi.”(KK-5).

“Evet, mesela benim kardeşimin adı da Mustafa bize de geldiler.”(KK-6). Yukarıdaki ritüel örnekleri Hz. Muhammed’in bütün ümmeti üzerindeki koruyucu rolü düşünülerek kötü ruhlara karşı gerçekleştirilen bir korunma yöntemidir.

“Nusaybin ile ilgili de bir hadis var. Nusaybin iki nasipli. El Cezire-İbn-i Amar’dır. Evliyadır sahibi. Eydo Ömerli: Onun çok büyük bir evliyası var. Oraya gidin mutlaka. Gezmeye gitmiyor musunuz? Uğra işte” (KK-7) ifadelerinde yer alan El Cezire-İbn-i Amar, Mir Osman’dan başka Nusaybin’in başka bir koruyucu ruhu olarak zikredilmektedir. “Cinler” başlığında bahsi geçen “Hacı Hamed Nur” (KK-1)’un cinler ile insanlar arasındaki rolü de koruyucu statüye sahiptir.

3. Cebrika- Cesebrika

Cinler alt başlığına dâhil edilemeyen “cebrika ve cesebrika” da demonolojik varlıklar sınıfındadır. “Bizim âleminizde nebat, hayvan, melek, cinler var. Bunları biliyoruz. Diğerlerini bilmiyoruz. ‘Cebrika Cesebrika’ sadece erkeklerden oluşan bir kabile. Âdem değil ama insan suretinde ikisi binlerce yıldır savaşıyorlar. Bunu duyunca Yahudi âlimler şaşırıyor. Gittim diyor peygamberimiz, oraya halife bıraktım.” (KK-7) ifadeleri bahsi geçen demonolojik varlığı detaylandırır niteliktedir.

4.Serçe

Sahada çoğu zaman korkulan, çekinilen varlıklar olarak düşünülen cinler ve saygı duyulan ata/evliya ruhlarından farklı olarak beklenen, arzulanan, uğurlu sayılan ve Allah’ın bir işareti olarak görülen demonolojik/demonik varlıklar da mevcuttur. Küçük yaşta ölen günahsız çocukların “serçe” olarak sevdiklerine döndüklerine inanılır. Serçenin Türk kültüründe olumlu bir imajı vardır. Serçe, Kırım Tatar masallarında zor duruma düşen kahramanlara yardım eder (Şamlıoğlu, 2013: 57, 78, 96, 251). Ölüm ruhunun saklandığı bildircin ve güvercin gibi kuşların yanında serçe de vardır (Sargın, 2022: 33). Aşağıdaki memorat kaynak kişinin küçük yaşta ölen kardeşlerinin annelerinin öldüğü esnada ağabeylerine/kaynak kişinin kendisine görünmesini içermektedir:

“Küçük çocukların ölünce cennetten gelip serçe şeklinde dünyaya gelmesi. 2003 yılı annem hastalandı. Ankara’ya götürdük. Kerküklü bir profesör vardı. Çok iyi bir adamdı. Beni okula (çalıştığı okul) geri gönderdi. Mardin’e geri geldim. Derse girdim teneffüs oldu. Baktım 2 tane serçe. 3 tane kardeşim de küçükken vefat etmişti. Çocuklar, bir şeyler yiyorlardı. Onların kırıntılarını yediler (serçeler). Serçe bana öyle bir bakıyor; sanki gülüyor. O anda dedim “Annem!”. Annem ölmüş. Haber geldi teyzelerimden ‘Annem!’. Annem değil mi, dedim .Kardeşlerim haber verdiler bana zaten annem yanlarına gitmiş.” (KK-7).

5.Şevresk

Daha önceki çalışmalarda demonolojik varlıklar başlıklarında ele alınmadığı görülen “şevresk” sahada tespit edilen örneklerden bir tanesidir:

“Şevresk denilen şey sadece siyah evleri dolaşır istediği şekle girer ve akşam 00.00’den sonra insanların evlerinin kapısını çalar. Şevresk insanları korkutur. Rüyalarına girer. Şevresk’ten korkmayan kişiler imanı güçlü olanlardır. Onları korkutamaz. Her zaman bahçesini sulamaya giden insanları korkutur, istediği şekle bürünür. Ama şimdi yok oldular. Bir gün babam ve amcam sabahtan öğleye kadar bahçeyi çapalıyorlarmış. İşleri bitince amcam babama ‘Kardeşim ben atları almaya gidiyorum. Sen de caddeye çık’ demiş. Babam bir bakmış, önünde iki tane odun, bir yere düşüyor bir kalkıyormuş. Babam korkudan öylece donup kalmış. Abisini çağırmış. ‘Gel abi, önümde iki tane odun kendini yere vurup kalkıyor’ diye gösterdiğinde ortada hiçbir şey görünmemiş.” (KK-2)

Sonuç

Mardin sahası demonolojik varlıkları “cin” temeli üzerine oturmaktadır. Diaboloji’nin alanını oluşturan “şeytan” söylenceleri ve inançlarına ait yalnız “Marul, lahana kapalı olduğu için içinde şeytan var diye düşünülür” (KK-6) cümlesi elde edilebilmiştir. Cinlerle ilgili memorat, efsane, inanış ve ritüeller değerlendirildiğinde Mir Osman’ın Nusaybin üzerindeki etkinliği göze çarpar. Mir Osman’ın şehre bolluk, bereket ve huzur getirdiğine inanılır hatta tıpkı evliyalar, erenler, pirlar gibi adına türbe yapılmış ve halkın severek ziyaret ettiği bir yer konumuna dönüşmüştür. Söz konusu sevgiye rağmen halk belli ritüeller gerçekleştirilmeden Mir Osman’ın türbesini ziyaret edememektedir. Bunun altında Mir Osman, her ne kadar Müslümanlığı kabul etmiş bir cin dahi olsa hala ondan bir miktar korkuluyor olmasıdır. Mir Osman’ın hâkim etkisine ek olarak “dişi cinler” gerek hizmetkâr gerekse ev halkına korku salan birer “cadı” niteliğinde olsalar dahi gerekli tedbirler alındığı takdirde baş edilebilir ruhlar olarak konumlandırılmışlardır. Tedbirlere ek olarak halk inanışlarında günün belli vakitlerinin de insanlar ve cinler arasında taksim edildiği görülmektedir. Sabah ezanıyla birlikte cinlerin kendi âlemlerine kaçışmaları ve köpeklerin bu sebepten havlamaları, karanlık ve tekinsiz yerlerde yalnız dolaşılmaması gerektiği memorat ve efsanelerde birer uyarı niteliğinde altı çizilen meseleler arasındadır. Cinlerden korunmak için çengelli iğne, tüfek gibi demir unsurların kadim birer koruyucu tılsım oldukları yeniden hatırlatılmaktadır. Mardin sahasında cinlerin betimlemeleri de genel inanışın dışına çıkmamaktadır. “Yüzü is gibiydi”, “kirli kedi” gibi tasvirler cinlerin çirkin yaratılışı oldukları inanışına dayanmaktadır. Cinler bir kadını veya erkeği baştan çıkarmak isterlerse bu ancak şekil değiştirmeleriyle mümkün olabilmektedir. Sahada, cinlerin musallat olma belirtileri arasında: “gece uyuyamama”, “musallat olunan kişinin durduk yere kıyafetlerinin kirlenmesi”, “eşlerin sürekli kavga etmeleri”, “hamile kadınların sürekli düşük yapmaları”, “musallat olunan kişinin doğan çocuklarının ölmesi”, “musallat olunan kişinin evinde sürekli yangın çıkması” örnekleri yer alır.

Konu hakkında parantez açılması gereken bir diğer konu “ev” kavramıdır. İnsanın evinin aynı zamanda kendi mabedi olması meselesinden hareketle evin kutsallığı ve her daim kötü ruhlardan korunması gerektiği inancı incelenen metinler ve inanışların alt metni olarak karşımıza çıkmaktadır. Evde lavaboya su dökerken, banyo yaparken özenli davranarak belli ritüellerin uygulanması şartı vurgulanmıştır. Yalnızca evin değil evin eklentisinde yer alan hayvanların barındığı ahırların da kötü ruhların hedefi olabileceği görülür. Anadolu insanı, “mabedi” olan evi kadar temel geçim kaynaklarının barındığı “ahırlara” da özel önem atfetmiştir.

Çalışma, genel olarak değerlendirildiğinde göze çarpan bir başka konu “lohusalar” ve “kırkı çıkmamış bebekler”in kötü ruhların hedefi olduğu inancıdır. Doğum gibi önemli bir geçiş ritüelini gerçekleştirmiş, psikolojik ve bedenen yıpranmış kadın ve dış dünyaya adaptasyonunun henüz başında olan bebeklerin özel ilgi ve alakaya muhtaç olmaları gerçeği inanışlara dayalı ritüellerle desteklenmektedir.

Cinlerin şekil değiştirmeleri konusu ise hem olumlu hem olumsuz görünüm ve inanışları içermektedir. Ayı ve gölge kılığına giren cinlerin son derece tehlikeli olduğu görülürken; kedi ve yılan kılığında insanların karşısına çıkanların ise sadece uyarıcı konumunda oldukları görülmektedir. “Odunların zıplaması” ise nadir görülen motiflerdendir. Ruhların cansız nesnelere birlikte düşünülmesine sık rastlanmamaktadır. Çalışma, Mardin sahasının demonolojik varlıklarının genel bir görünümünü çizmeyi hedeflediğinden, konu ile ilgili

daha geniş perspektifte çalışmak isteyenlerin özellikle sahadaki “ğanim”, “cebrika-cesebrika, “şevresk” başlıklarını genişletmeleri tavsiye edilmektedir.

Sonnotlar

¹ Aile ismi; hak ihlali doğabileceğinden dolayı açık bir şekilde verilmemiştir.

² Hazır, tarafından Emel Olgaç ve Berivan Çağlar’dan derlenmiştir.

³ Keziban Hazır, tarafından Nurcan Çakan’dan derlenmiştir.

⁴ Örnek; Urfa’ya ait bir efsane örneği olmakla birlikte Mardin sahasına da yayılmış olması ve Urfa ve Mardin’in benzer sözlü kültür özellikleri göstermesi bakımından çalışmaya dâhil edilmiştir.

⁵ Veysike Köyü, Nusaybin’e bağlı bir köydür ve halk tarafından Cinlerin Miri, Mir Osman’a ait olarak bilinir.

⁶ Mardin Efsaneleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Nuriye Sancak’ın “Mardin Efsaneleri” adlı çalışmasına bakınız.

Kaynaklar

ALPSOY, S. (t.y). *Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali, Kur’an Nuru*. İstanbul: Dosteli Derneği Yayınları.

BALIKÇI, Ş. (2018). “Şahmeran Efsanesi ve Yılan Tılsımlarının Psikanalitik Açından Değerlendirilmesi”. *Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 53-64.

BALIKÇI, Ş. ve ŞİMDİ, B. (2021). “Mardin’de Umay Kültü.” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(4), 1393-1411.

BAYAT, F. (2012). *Türk Mitolojik Sistemi 2, Kutsal Dişi, Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler ve Demonoloji*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BEYDİLİ, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2021). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

DURMUŞ, H. (2022). *Dinsel İnanışlar ve Mitolojik Unsurlar Açısından Şeytan Algısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKİCİ, M. (2011). *Halkbilgisi Folklor Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

HAZIR, K. (2022). *Mardin Memoratları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

HELİMOĞLU YAVUZ, M. (1993). *Diyarbakır Efsaneleri: Derleme Araştırma, İnceleme*. Ankara: Doruk Yayınları.

HİSAMETDİNOVA F. G. & OKKALI, Z. J. Ş. B. (2014). “Başkurt Demonolojisi (Şeytan Bilimi) Terimleri (Terms of Bashkir Demonology)”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (37), 33-40. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tdded/issue/12689/154397>. Erişim tarihi: 14.06.2023.

İNAN, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler 1*. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İNAN, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler 2*. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KARAKAŞ, R. (2013). “Diyarbakır’da “Kırklı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 59-75.

ÖGER, A ve YILDIZ ALTIN, K. (2016). “Uygurlarda Şamanizmden İslâma Kötü Ruhların Dönüşümü”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (7), 14-25.

ÖRNEK, S.V. (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÖZDEN, F. (2012). *Ejderler, Ecinniler, Gulyabaniler ve Cümle Yaratık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

POLAT, İ. (2019). *Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Korku Kültü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- POLAT, İ. (2020). *Türk Masal ve Efsanelerinde Olağanüstü Güçler ve Varlıklar. Türkiye Sahasının Demonoloji ve Diabolojisi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- RUSSEL, J. B. (2000). *İblis: Erken Dönem Hıristiyan Geleneği*, (Çev. Ahmet Fethi.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- SANCAK, N. (2008). *Mardin Efsaneleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARGIN, M. (2022). “Ali Cengiz Oyunu (Allem Gallem) Adlı Masalın Kökleri ve Kültürel Kodlarının Çözülmesi”. (Ed. Önal, M. N ve Dursun, A.) *Ali Cengiz Oyunu Çözüldü Mü?* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- SARPKAYA, S. (2014). *Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARPKAYA, S. (2014a). “Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar” *Korku Kitabı*. (Editör: Emine Gürsoy Naskali) İstanbul: Kitabevi. ss.251-279.
- ŞAMLIOĞLU, E. S. (2013). *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- THOMPSEN, S. (1975). *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. 6 Vols. . Third Printing. Bloomington: Indiana Univ. Press,
- TOPARLI, R. (2000). *Ahmet Vefik Paşa, Lehce-i Osmâni*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:743. Türkiye Türkçesi Sözlükleri Projesi:1. Eski Sözlükler Dizisi:3.
- YÜZGÜLLER, S. (2020). “Orta Çağ’dan Rönesans’a İsa’nın Sınanması Betimlerinde Şeytan’ın Temsili”. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 1(21), 165-180.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Orhan Aksoy, Kızıltepe 1978, Lisans mezunu, Tıbbi Görüntüleme Uzmanı.(Görüşme: 19.11.2022)
- KK- 2: Emre Birçek, Dara Köyü 2005, Lise öğrencisi.(Görüşme: 20.11.2022)
- KK-3: Hadra Kürkçü, Mardin 1967, Lise mezunu, Emekli Memur. (Görüşme: 14.12.2022)
- KK-4: Sadiye Yılmaz, Nusaybin 1992, Lisans öğrencisi. (Görüşme: 02.12.2022)
- KK-5: Hilal Yaşar, Savur 1998, Lisans öğrencisi. (Görüşme: 02.12.2022)
- KK-6: Sıla Nur Taş, Midyat 1999, Lisans öğrencisi.(Görüşme: 02.12.2022)
- KK-7: İsmi doğum tarih bilgilerini vermedi. Savur, Lisans mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 06.01.2023)
- Kaynak Kişi 8: M. B.,⁶ Mardin 1997, Lise mezunu, Serbest meslek. (Görüşme: 30.01.2023)
- Kaynak Kişi 9: Aynur Yeşilmen, Mardin 1980, Lise mezunu, Ev hanımı. (Görüşme: 31.01.2023)
- Kaynak Kişi 10: Mehmet Zeki Yılmaz, Nusaybin 1969, İlkokul. (Görüşme: 30.01.2023)